Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)
(2022), 15(56), 25-37.
Özgünlük kontrolü intihal.net Authenticity process
DOI No: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.54851
Makale türü: Araştırma makalesi **Article type:** Research article
Geliş tarihi 02.12.2021 Submitted date
Kabul tarihi 14.02.2022 Accepted date
Elektronik yayın tarihi 28.02.2022 Online publishing date
Atıf Bilgisi / Reference Information
Yılmaz, C.A. (2022). Mısır'ın Güçlü Firavun-Kralı: III. Amenhotep'in Tahta Çikişi ve İmar Faaliyetleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme (MÖ 1391-1353). *Journal of History School,* 56, 25-37.

MISIR'IN GÜÇLÜ FİRAVUN-KRALI: III. AMENHOTEP'İN TAHTA ÇIKIŞI VE İMAR FAALİYETLERİ ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME (MÖ 1391-1353)

Cuma Ali YILMAZ[1]

Öz

III. Amenhotep, Yeni Krallık Dönemi XVIII. hanedanın 9. hükümdarı olarak 38 yıl boyunca Mısır'ı yönetmiştir. Hükümdarlığı süresince, Eski Mısır Devleti en parlak dönemini yaşamıştır. Zamanının en donanımlı ordularından birine komutanlık etmişse de savaşçı yönüyle değil, kültür-sanata verdiği önem ile tanınmaktadır. III. Amenhotep, inşa ettirdiği büyük tapınaklar, heykeller ve diğer sanat eserleri ile Antik Mısır sanatında önemli bir yere sahiptir. İzlediği barışçıl diplomasi ile savaştan uzak, lüks ve refah içerisinde bir saltanat sürmüştür. Hareminde daha evvelki dönemlerden daha fazla sayıda yabancı prensesler bulunmaktadır. Kadın heykelleri, oymaları ve resimlerine de bu dönemde sıklıkla rastlanmaktadır. III. Amenhotep dönemine ait heykeller ve sanat eserleri günümüzde Cleveland sanat müzesi ve British Museum'da sergilenmektedir. III. Amenhotep'in biyografisini ele aldığımız çalışmamızda, yerli kaynaklardan ziyade yabancı kaynaklardan istifade edilmiştir. Antik Mısır'ın en güçlü Firavunlarından biri olan III. Amenhotep hakkında az sayıda yerli akademik çalışma mevcut olup, çalışmaların ekseriyeti, Yeni Krallık Dönemi Mısır Devleti'ni genel hatlarıyla ele almıştır. Kral, biyografik olarak ele alınmamıştır. Antik Mısır'ın sanat, din ve bilim tarihinde önemli bir yeri olan III. Amenhotep'in hayatını ve faaliyetlerini ele aldığımız çalışmamızla, Antik Mısır tarihi çalışmalarına katkıda bulunmayı umuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Antik Mısır, Yeni Krallık Dönemi, III. Amenhotep, Sanat.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, cayilmaz@firat.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1100-7203

A General Assessment on Accession to the Throne and Reconstruction Activities of Amenhotep III (1391-1353 B.C): Egypt's Mighty Pharaoh-King

Abstract

Amenhotep III ruled Egypt for 38 years as the 9th ruler of the New Kingdom 18th dynasty. During his reign, the Ancient Egyptian State lived its heyday. Although he commanded one of the most equipped armies of his time, he is known not for his warrior aspect, but for the importance he gives to culture and arts. The great temples, statues and other works of art built by Amenhotep III have an important place in Ancient Egyptian art. With the peaceful diplomacy he followed, he reigned away from war, in luxury and prosperity. There are more foreign princesses in his harem than in previous periods. Women's sculptures, carvings and paintings are also frequently encountered in this period. Sculptures and artworks from the reign of Amenhotep III are now on display at the Cleveland art museum and the British Museum. In our study, in which we discussed the biography of III Amenhotep, foreign sources rather than domestic sources were used. There are few local academic studies about Amenhotep III, one of the most powerful Pharaohs of Ancient Egypt, and most of the studies deal with the Egyptian State in the New Kingdom Period in general terms. The king is not treated biographically. We hope to contribute to the history of Ancient Egypt with our study, which deals with the life and activities of Amenhotep III, who has an important place in the history of art, religion and science in Ancient Egypt.

Keywords: Ancient Egypt, New Kingdom Era, Amenhotep III, Art.

GİRİŞ

Afrika kıtasında bulunan Mısır, kuzeyde Akdeniz, doğuda Kızıldeniz, batıda Libya, güneyde Sudan ile çevrilmiştir. Coğrafik şartlar nedeniyle ülke Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Afrika kıtasında birçok nehir bulunmasına rağmen, Nil Nehri vadisinden başka hiçbir bölge, eskiçağlarda ileri bir medeniyete ev sahipliği yapmamıştır (İnan, 1987, s.2-3). Antik Mısır'da hayat bulguları Paleolitik döneme kadar dayanmaktadır (İplikçioğlu, 1994, s.107). Bölgede yerleşik yaşama MÖ 4000 yıllarından önce geçilmiştir. Arkeolojik kalıntılar bu dönemde buğday, arpa ve keten yetiştirildiğini göstermektedir (Freeman, 2003, s.26). Son yıllarda yapılan kazı çalışmaları, Mısır'da tam bir Neolitik dönem yaşandığını göstermektedir. Bu kazılar ile bakırın kullanımından evvel tarımın başladığı, hayvanların evcilleştirilmesinin gerçekleştiği, seramik sanatının geliştiği kanıtlanmıştır (Vercoutter, 1992, s.40).

Eserinde Mısır'a uzun uzun yer veren ünlü tarihçi Herodot, Mısır'ı, Nil Nehri'nin armağanı olarak tanımlamıştır (Herodotos, 1973, s. 133). Nil Nehri, su

potansiyeli ve taşıdığı alüvyonlarla Mısır uygarlığına hayat veren en önemli kaynaktır. Antik Mısır'da önemli şehirler ve yapılar, askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerle Nil havzasında inşa edilmiştir (Erdemir, Akyol, Günday, 2015, s. 234).

Mısır uygarlığı, Thinit Dönemi (MÖ 3200-2780), Eski Krallık Dönemi (MÖ 2780-2280), Orta Krallık Dönemi (MÖ 2065-1580), Yeni Krallık Dönemi (1580-1090) olmak üzere çeşitli dönemlere ayrılmıştır. Çalışmamızda ele aldığımız III. Amenhotep, Yeni Krallık Dönemi krallarındandır. Yeni Krallık Dönemi XVIII. hanedanın kurucusu Kral Ahmosis'tir. Bu dönemde toplamda 14 Firavun hüküm sürmüştür (Üstüner, 1998, s.340). Ekonomide ve dış siyasette eski dönemlere nazaran değişimler olmuştur. Ülkede üretilen ürünler dış pazarlarda takas usulüyle pazarlanmıştır. Çiftçiler için ekin alanları genişletilmiş, üretime teşvik edilmiştir. Savaşlardan elde edilen esirler, mahkumlar ve askerler savaş zamanları dışında madenlerde çalıştırılarak ülke ekonomisi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Yeni Krallık Dönemi, Mısır Devleti'nin politik ve ekonomik gücüne paralel olarak mimarisi de oldukça gelişmiştir. İnşa edilen tapınak ve mezarlar, III. Amenhotep'ten önceki krallık dönemlerinden daha görkemlidir (Üstüner, 1998, s.353-387).

Yeni Krallık döneminin ünlü Firavunu III. Amenhotep, Mısır'ın "Altın Çağı" olarak adlandırılan döneminde ülkeyi yönetmiştir. Başarılı yönetiminden dolayı kendisine, güneş, göz kamaştırıcı hükümdar gibi isimler verilmiştir (Lee, 1953, s.179; Kozloff, 2012, s.16). Kralın adı Yunanca kaynaklarda "Amonephis" olarak geçmektedir. Çalışmamızın bu kısmında Firavun III. Amenhotep'in hayatı ve krallığı süresince giriştiği faaliyetlerini alt başlıklar halinde ele alacağız.

1. III. Amenhotep'in Tahta Çıkışı

"Şahin cennete (gökyüzüne) uçtu, onun yerine Teb'in hükümdarı Amenhotep yükseldi". Her yeni krallık dönemi hükümdarı için duyuru bu şekilde yapılmaktaydı. Prens Amenhotep (III), 1391 yılında Mısır tahtına oturmuştur. Tahta çıkışının ilk 70 günü geleneksel yas ve mumyalama işlemleri (Firavun IV. Thutmose) ile geçmiştir. Nubia Sedeinga'da inşa edilen III. Amenhotep tapınağındaki kabartmalar, kralın taç giyme törenini tasvir etmektedir (Kozloff, 2012, s.72-74).

III. Amenhotep, Firavun IV. Thutmose (MÖ 1400-1390) ve Mutemwia'nın oğludur (Şekil 1**)** (Hornung, 1999, s.94). IV. Thutmose'nin hakimiyet yıllarına bakıldığında, III. Amenhotep'in, babası Firavun olmadan evvel dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Dahası babası kral tacı giyerken kendisinin yetişkin olduğu ve

önemli bir idari görevde (Nubia valisi) bulunduğu düşünülmektedir. III. Amenhotep, krallığının ilk yıllarında annesi Mutemwia'nın etkisinde kalmıştır (Kozloff, 2012, s.22-23; Hornung, 1999, s.94).

III. Amenhotep döneminin ilk on yılı, Nubia seferi ve geleneksel av törenleri ile geçmiştir. Bu dönem kral IV. Thutmose döneminin savaşçı geleneğinin son yankısıdır. Kralın geriye kalan yaklaşık yirmi sekiz yıllık saltanatı, savaştan uzak bir şekilde, sarayında geçmiştir. Kraliçe Tiye'nin ise kral naibi konumunda olduğu düşünülmektedir. Nitekim dış politika kraliçe Hatshepsut döneminde olduğu gibi kadınsı özellikler taşımaktaydı. III. Amenhotep, hükümdarlığı boyunca Asya eyaletlerine gitmemiştir. Bunun yerine diplomatik evlilikler yoluyla hanedan ittifakları ile barışçıl bir politika yürütmüştür (Vercoutter, 1992, Hornung 1999, s.94). III. Amenhotep, kendinden evvelki firavunların elde ettikleri zaferlerin verdiği maddi güç ile ülkeyi zenginlik ve refah içerisinde yaşatmıştır. Krallığı boyunca herhangi bir isyan (Nubia hariç) ile karşılaşmamıştır. Ülkeyi savaştan uzak yalnızca diplomatik ilişkiler ile yönetmiştir. Babilliler ile anlaşma yapıp, Asur'u kendisine bağlı tutmuştur. Mitanniler ile evlilik yoluyla akrabalık ilişkisi kurmuştur. Ancak Mısır Devleti zamanla dış politikada eski nüfuzunu kaybetmeye başlamıştır. Teb bölgesinde yoğun imar faaliyetlerine girişen firavun, en fazla heykel ve mimari eser bırakan Mısır firavunlarından olmuştur (Üstüner, 1998, s.348-349).

Şekil 1. Khepresh tacı takan III. Amenhotep, Cleveland Sanat Müzesi, (Hornung, 1999, s. 95).

2. III. Amenhotep'in Evlilikleri

III. Amenhotep, krallığının ilk yıllarında, soylu olmayan bir kadınla; taşra şehri Akhmim'den bir memurun kızı olan Tiye (Şekil 2) ile evlenmiştir. Tiye, "Büyük Kraliyet Eşi" konumuna yükselmiştir ve onuruna çok sayıda anıt yaptırılmıştır (Hayes, 1985, s.231).

Şekil 2. III. Amenhotep'in (yalnızca kolu) yanında Kraliçe Tiye, (Kozloff, 2012, s. 135).

Kraliçe Tiye, Yeni Krallık döneminin en önemli kadın figürlerinden biri haline gelmiştir. III. Amenhotep'in yönetiminde oldukça etkili olmuştur (Kozloff, 2012, s.22-23; Hornung, 1999, s.94).

Amarna tabletlerinden[2] III. Amenhotep'in diğer evlilikleri hakkında bilgi edinmekteyiz. Bu tabletlere göre, Kralın diğer eşi Mitanni kralı Suttarna'nın kızı Gilukhepa'dır. Prenses, MÖ 1382 yılında 317 kadın hizmetkarı ile III. Amenhotep'in haremine katılmıştır. III. Amenhotep, krallığının son yıllarına doğru Mitanni Kralı Tusratta'nın kızı Tadukhepa ile evlenmiştir (Johnson, 1996,

[2] Mısır'ın 18. sülale firavunlarından III. Amenhotep, IV. Amenhotep, Smenkhare ve Tutankhamon ile Yakındoğu devletleri arasında yapılan yazışmaları içeren tabletlerdir. IV. Amenhotep'in kendi adına kurduğu Akhetaten şehrinde 382 kil tablet olarak çıkarılmıştır. Devrin resmi dili olan Akadca ve çivi yazısı ile yazılan tabletler Eskiçağ tarihindeki uluslararası ilişkileri yansıtması bakımından oldukça önemlidir (Yılmaz, Kılıç, 2020, s.882).

s.65, Hornung, 1999, s.94). Mitanni kralı Tusratta'nın yazdığı mektuplardan, Firavun III. Amenhotep'in, Tusratta'nın kız kardeşi Gilukhepa ile evli olduğunu, daha sonradan kızı Tadukhepa ile evlendiğini öğrenmekteyiz. Amarna mektuplarında Kral Tusratta, III. Amenhotep'e "Nimmuria" olarak hitap etmektedir. Bu isim Amenhotep isminin Akadça karşılığıdır. Mektupta,

"*Kayınbiraderim, kardeşim, Mısır kralı büyük kral Nimmuria'ya, seni seven ve kardeşin olan Mitanni kralı, kayınpederin, büyük kral Tusratta der ki, kız kardeşimle (Gilukhepa) ve diğer eşlerinle, evin, oğulların, atların, arabaların, ülken ve sana ait olan her şey iyi olsun! Atalarımız zamanında, atalarınızla sıkı dostluklar kurmuşken siz dostluğu arttırdınız. Şimdi senden bana, babamla olan dostluğundan on kat daha yakın olmanı istiyorum…"* Tusratta'nın sözlerinden, III. Amenhotep'in hem kardeşi (ablası) ile evli olduğunu hem de kızıyla evli olduğunu anlıyoruz. Nitekim III. Amenhotep, saltanatının son yıllarında (kesin tarih bilinmemektedir) Mitanni Prensesi Tadukhepa ile evlenmiştir. Prenses Tadukhepa'nın çeyizindeki eşya listesi El Amara'daki diplomatik arşivde bulunmaktadır (Bunson, 2002, s.392, Yıldırım, 2017, s.158, Niebuhr, 1903, s.17-21).

III. Amenhotep'in üç resmi karısı bulunmakla birlikte, hareminde nikahsız olduğu başka kadınlar da bulunmaktaydı. Tiye, kralın resmi eşidir ve en önemli Mısır kraliyet kadınlarından biridir. Ayrıca sfenks[3] olarak tasvir edilen nadir kraliçelerdendir (Şekil 3). Kraliçenin adına inşa edilen tapınakta, kendinden öncekilerden büyük, devasa kahverengi kuvarsit sfenks bulunmaktadır (Kozloff, 2012, s.230-231). Kralın Nubia eyaletine gönderdiği altınlar ile bölgede devasa tapınaklar inşa edilmiştir. Soleb ve Sedeinga'da inşa edilen tapınaklarda kraliyet çiftinin (III. Amenhotep ve Tiye) heykellerine tapınılmıştır. Kraliçe Tiye tapınaklardaki ilahi varlık olarak tasvir edilmesinin yanısıra, Sedeinga tapınağındaki kabartmalarda (Şekil 2), kocasının kartuşunu koruyan bir sfenks olarak görünmektedir. Kabartmalara ve heykellerine bakıldığında Kraliçe Tiye'nin, ölümlü bir insan gibi değil ilahi bir varlık olarak tasvir edildiği anlaşılmaktadır (Kozloff, 2012, s.232).

[3] Aslanın bedeninin üzerinde insan kafası olan mitolojik bir yaratıktır. Mısır, Yunan ve Asya sanatı başta olmak üzere pek çok kültürde kendine yer bulmuştur. Mısır sanatında sfenkslerin genellikle, tapınakların ve kutsal yolların kenarlarına karşılıklı olarak yerleştirildiği görülmektedir. Ayrıca sfenks figürleri tapınakların, mezarlıkların koruyucusu olarak yüksek sütunların üzerinde yer alırlardı. Nil'in yukarısından, Fırat'ın aşağısına kadar bütün Akdeniz'de sfenks doğaüstü güçleri olan, devamlı tetikte, bilge, sabırlı ve güçlü bir yaratık olarak nitelendirilmiştir (Saydam, 2019, s. 4).

Şekil 3. Kraliçe Tiye sfenks şeklinde, III. Amenhotep'in Kraliçe Tiye ve diğer prenseslerin önünde tahta çıkışı. Metropolitan Sanat Müzesi'nde bulunmaktadır. (Kozloff, 2012, s. 230).

Firavun kral III. Amenhotep, Kraliçe Tiye'ye olan bağlılığını göstermek ve kraliçeyi onurlandırmak için, Tiye'nin memleketi olan Djarukha'da kraliçe adına büyük bir göl inşa ettirmiştir. Kraliçe Tiye'den önce hiçbir Mısır kraliçesi böyle bir onura sahip olmamıştır. Bu hediyenin üzerine Kraliçe Tiye, Gilukhepa, Tadukhepa ve diğer harem kadınlarının bir adım daha önüne geçmiştir (Kozloff, 2012, s.133).

3. III. Amenhotep'in Mimari Faaliyetleri

Mısır Firavunları XVIII. Sülale zamanında, Antik Teb kenti civarında Karnak ve Luksor kentlerinde büyük yapı çalışmalarına girmişlerdir. Karnak'taki Amon tapınağı, Orta Krallık döneminde kurulduktan sonra, Yeni Krallık döneminde büyütülmüştür (Üstüner, 1998, s.353). III. Amenhotep, krallığını güvence altına aldıktan sonra, yoğun bir şekilde imar ve bayındırlık faaliyetlerine başlamıştır. En önemli eserleri, Antik Teb şehrinde bulunmaktadır. Teb şehri Orta ve Yeni Krallık döneminde oldukça önemli ve kutsaldır. Söz konusu dönemin firavunların (Hatshepsut Tapınağı gibi) mezarları burada bulunmaktadır. Tapınaklar yalnızca dinsel kurumlar değildir. Onlar devlet yönetiminin ayrılmaz bir parçası konumundadır (Freeman, 2003, s.50-52). Luksor bölgesi, dünyanın en ünlü arkeolojik alanlarından biridir. Nil Nehri'nin batı kıyısında bulunan Luksor

bölgesi, ünlü Krallar Vadisi, Teb Nekropolü ve Kraliçeler Vadisi'nin yanısıra, Orta ve Yeni Krallık dönemi firavunları tarafından inşa edilen çok sayıda tapınağı bünyesinde barındırmaktadır ((Karakhanyan, Avagyan ve Sourouzian, 2010, s .1-2). III. Amenhotep dönemi en görkemli tapınaklardan biri Luksor mezar tapınağıdır (Hornung, 1999, s.96). Dahası o zamana kadar yapılmış en büyük tapınaklardan biridir (Şekil 4).

Şekil 4. III. Amenhotep'in mezar tapınağının önündeki heykeller (Toonena, Grahamb, Masson-Berghoffc, 2019 s.197).

III. Amenhotep'in inşa ettirdiği tapınak günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan tapınakların tamamı, Nil Nehri'nin yıllık taşkınlarının ulaşamayacağı çöl şeridinde inşa edilmiştir. Ancak III. Amenhotep'in tapınağı çöl kenarından taşkın yatağına doğru inşa edilmiştir. Yıkılmasının bir nedeni olarak bulunduğu konum görülebilir. Ancak arkeologların ve Mısır bilimcilerinin ortak kanaati tapınağın deprem sonrası yıkıldığı yönündedir. Firavun Merneptah döneminde meydana gelen deprem ile yıkıldığı düşünülmektedir. Yaklaşık 17-18 metre yüksekliğindeki III. Amenhotep'in heykelleri yıkımdan büyük ölçüde kurtulmuştur (Toonena, Grahamb ve Masson Berghoffc, 2019, s.195-196).

III. Amenhotep'in tapınağı, 385.000 metrekareden daha büyük bir alanı kaplayan devasa bir sütun dizisi, büyük salonlar, odalar, steller ve heykellerden oluşmaktadır. Amenhotep'in heykelleri ise Memnon Heykeli olarak

bilinmektedir. Bu devasa heykeller tapınak kompleksinin girişini koruması için bizzat kendisi tarafından inşa edilmiştir (Karakhanyan, Avagyan, Sourouzian, 2010, s.1-2).

Orta Krallık dönemi estetik anlayışındaki klasik ve katı üslubun etkileri Yeni Krallık döneminin ilk zamanlarında görülmüşse de, estetik anlayışında zamanla değişim yaşanmıştır. Mısır devletinin üstün politik gücü ile orantılı olan tapınak ve mezarların yapımında kullanılan zengin ve renkli malzeme görkemlilik dönemini başlatmıştır. Bu dönemde Mısır mimarisinde, yapının fonksiyonelliğinden ziyade estetik ve zenginlik duygularına hitap etme anlayışı gelmiştir (Üstüner, 1998, s.353).

III. Amenhotep dönemi Teb şehrinde yapılan tapınaklar için, daha önce benzerinin yapılmadığı düşünülmektedir. Nitekim Teb'in doğu kıyısında, Luksor Tapınağı küçük bir tapınaktan kapsamlı büyük bir yapıya dönüşmüştür. Aşağı ve Orta Mısır'da, Athribis, Bubastis, Heliopolis ve Hermopolis gibi antik bölgelerdeki tapınaklar gerek mimari gerekse heykeller bakımından oldukça zenginleştirilmiştir. Yukarı Mısır ve Sudan bölgesinde kutsal alanlar yeniden onarılıp, devasa heykellerle donatılmıştır. Kraliyet yazıtlarında III. Amenhotep "iyi tanrı, kralların kralı" olarak anılmaktadır (Kozloff, 2012, s.149-150).

Mısır firavunlarının geleneksel olarak hakimiyetlerinin 30. Yılını kutlama törenlerine "*Heb-Sed"* yani krallık jübilesi denilmektedir. Çoğu Mısır kralı bu kutlamayı yapamadan ölmüştür. III. Amenhotep, hakimiyeti sırasında jübile kutlaması yapabilen nadir firavunlardandır. III. Amenhotep, jübile kutlamaları için önemli miktarda bir bütçe ayırmıştır. Nil Vadisi boyunca tapınaklar inşa ettirmiş, devasa heykeller diktirmiştir. Orta Krallık döneminden beri görülmemiş derecede, kral ve ailesinin heykellerinin yanısıra, tapınak yollarını yüzlerce aslan, şahin, akbaba, yılan, koç gibi hayvan figürleri süslemiştir (Johnson, 1996, s.68). Kraliyet atölyelerinde mücevherler ve süs eşyaları imal edilmiştir. Geleneklere uygun bir şekilde yapılan Jübile töreni birkaç haftadan fazla sürmüştür. Antik tapınak ve mezar duvarlarında törene ilişkin kabartmalar bulunmaktadır (Kozloff, 2012, s.220-221). Kralın ikinci jübilesi hakimiyetinin 34. Yılında, üçüncü jübilesi hakimiyetinin 37. senesinde kutlanmıştır. III. Amenhotep'in saltanatı esnasında üç jübilesinin de yapıldığı, Abanoz heykelinin (Şekil 5) kaidesinde yazılıdır (Hayes, 1951, s.83-86).

III. Amenhotep'in jübile sonrası genç yüz hatlarına sahip heykelleri yapılmaya başlamıştır. Nitekim jübile törenleri, Mısır krallarının otuz yıllık

yönetimlerinden sonra her üç ya da dört yılda bir kutladıkları gençleştirme törenidir. Dolayısıyla III. Amenhotep'in jübile törenlerine paralel olarak, kralın saltanatının son on yılında simgesel gençleştirme çabası olduğu görülmektedir (Johnson, 1996, s.3). Ayrıca, III. Amenhotep devrinin son zamanlarına doğru, insan figürlerinde de çocuksu bir ifade vardır. İnce burun, ince kaşlar, açık bir ağız dönemin sanatsal özelliğidir (Üstüner, 1998, s.381). Kralın ilk jübilesine tarihlenen kabartmalarda, III. Amenhotep ve Kraliçe Tiye'nin mahkeme üyeleriyle birlikte tasvir edilmiştir. Ekteki metinde, eski nesillerden beri böyle jübile ayininin kutlanmadığı yazılıdır (Johnson, 1996, s.3).

Şekil 5. III. Amenhotep'in Jübilesinde altın yaldızlı işlemeli heykeli (Kozloff, 2012, s.223).

III. Amenhotep'in, Mısır medeniyetine kültürel ve sanatsal açıdan katkısı göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. Döneminde Mısır halkı refah içerisinde yaşamıştır. Saltanatının 38. yılında MÖ 1353 civarında, zamanının en zengin, güçlü ve uzun süre hüküm süren krallarından biri olarak ölmüştür. Kendisine ait olduğu teyit edilen mumyasından uzmanlar, son zamanlarda çok fazla kilo kaybettiği, dişlerinin çürük olduğu ve kafatasının bir kısmında oluşan erozyonların beyin tümöründen kaynaklandığı çıkarımında bulunmuştur. Cenaze merasimi, babası kral IV. Thutmose'nin merasimi gibi Mısır geleneklerine uygun bir şekilde yapılmıştır. Mumyalama işlemi tamamlanan kral mezarı mühürlenmiştir (Kozloff, 2012, s.270-272).

SONUÇ

Antik Mısır tarihi boyunca dış politika, mimari, sanat ve istikrarlı yönetimiyle Yeni Krallık Dönemi önemli krallardan birisi III. Amenhotep olmuştur. Saltanatı boyunca Mısır halkı, refah içerisinde yaşamıştır. Kendinden önceki ataları gibi savaş yanlısı olmayan kral, ülkede imar ve bayındırlık faaliyetlerine girişmiştir. Günümüze kadar gelen birçok Antik Mısır eseri, bu

döneme aittir. Dış politikada akrabalık ilişkisi ile ittifaklar kurmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Mitanni ve Babil prensesleri ile evlenmiştir. Ancak yönetimde aktif rol oynayan eşi Kraliçe Tiye'dir. Kralın ölümünün ardından Kraliçe Tiye'nin oğlu IV. Amenhotep (Akhenaton) Mısır tahtına oturmuştur.

Kendisinden "göz kamaştırıcı Firavun" olarak söz edilen ve zamanının en güçlü imparatoru olan III. Amenhotep'in faaliyetleri, MÖ II. yüzyıl dünyasını anlamamız açısından oldukça önemlidir. Ayrıca XVIII. hanedanlık dönemini anlayabilmek için, dönemin en zirve zamanında hüküm süren kralını tanımak gerekmektedir. III. Amenhotep dönemi imar faaliyetlerinden yola çıkarak tüme varım bakış açısıyla, Mısır uygarlığı ve zamanın dünya siyaseti hakkında bilgi edinebilmekteyiz.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Bunson, M. R. (2002). *Encyclopedia of Ancient Egypt.* Facts on File Inc.

Erdemir, H. P. & Akyol, H. & Günday, O. (2015). Nil: Eskiçağ'dan Ortaçağ'a Mısır'a Hayat Veren Nehir, Coğrafya'da Yeni Yaklaşımlar. R. .Efe (Ed.) *Prof. Dr. İbrahim Atalay'ın 45. Meslek Yılına Armağan, (*s.227-257). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Freeman, C. (2003). *Mısır, Yunan ve Roma, Antik Akdeniz Uygarlıkları*. Dost Kitabevi.

Hayes, W. (1951). Inscriptions from the Palace of Amenhotep III. *Journal of Near Eastern Studies,* 10(2), 82-112.

Hayes, W. (1985). *The Scepter of Egypt, A Backround for the Study of the Egyptian Antiquties in The Metropolitan Museum of Art.* Platin Press.

Herodotos (1973). *Herodot Tarihi* (M. Ökmen, Çev.). Remzi Kitabevi.

Hornung, E. (1999). *History of Ancient Egypt,* Edinburgh University Press. https://doi.org/10.1177/030751339608200112,Erişim tarihi: 21.09. 2021

İnan, A. (1987). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. Türk Tarih Kurumu.

İplikçioğlu, B. (1994). *Eskiçağ Tarihinin Anahatları I.* Bilim Teknik.

Johnson, R. (1996). Amenhotep III and Amarna: Some new considerations. *The Journal of Egyptian Archaeology,* 82, 65-82.

Johnson, R. (1996). The Revolutionary role of the Sun in the reliefs and statuary of Amenhotep III. *The Oriental Institute of the University of Chicago,* 151, 2-19.

Karakhanyan, A., & Avagyan, A., & Sourouzian, H. (2010). Archaeoseismological studies at the Temple of Amenhotep III. Luxor, Egypt. *The Geological Society of America Special Paper,* 471, 1-24.

Kozloff, A. P. (2012). *Amenhotep III, Egypt's Radiant Pharaoh.* Cambridge University Press.

Lee, S. E. (1953). A Royal Potrait of Amenhotep III. *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art,* 40(8), 179-185.

Niebuhr, C. (1903). *The Tell El Amarna Period, The Relations of Egypt and Western Asia in the Fifteenth Century B.C. According to the Tell Amarna Tablets.* Long Acre.

Saydam, Y. (2019). *Batı Resim Sanatında Sfenks Betimi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Toonena, W. H. J.& Grahamb, A., & Berghoffc, A. M. (2019). Amenhotep III's mansion of millions of years in Thebes (Luxor, Egypt): Submergence of high grounds by river floods and Nile sediments. *Journal of Archaeological Science,* 25, 1-5. https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2019.03.003, Erişim tarihi: 09.10.2021

Üstüner, A. C. (1998). *Mısır Uygarlığı.* Dragon.

Vercoutter, J. (1992). *Eski Mısır* (E. Su Çev.). İletişim.

Yıldırım, N. (2017). Mitanni Kralı Tušratta'nın mektuplari çerçevesinde diplomatik evlilikler üzerine bir değerlendirme. *Archivum Anatolicum (Aran),* 11(1), 151-168.

Yılmaz, C. & Kılıç, Y. (2020). Eski Yakındoğu'nun diplomasi dönemi: Amarna çaği ve arşivi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* 7(2), 879-912.

EXTENDED ABSTRACT

When we decided to do a study on Pharaoh Amenhotep III, we first researched whether there was a domestic academic study on this subject. In the majority of academic studies on this subject, the Egyptian State in the New Kingdom Period was discussed in general terms. In our study, we benefited from various academic studies, mainly foreign literature sources. We encountered differences in dating

in the sources we used. We have specified the dates based on the most plausible and common opinion of the researchers. We aimed to write the unknowns about Amenhotep III, about whom there is not enough Turkish source. Before starting our study, we classified the literature sources we scanned. First of all, we have completed the Turkish transcription of academic works from foreign sources. Then we classified the local resources. Examining the period of Amenhotep III, the architectural and artistic understanding of the XVIII dynasty of Ancient Egypt is very important in terms of understanding the socio-economic structure of the state. Because Pharaoh III Amenhotep reigned in the heyday of the XVIII dynasty. III Amenhotep ruled the country for 38 years by purely diplomatic methods without a fight. It is debatable whether the alliances it has established with its subordinate states and provinces have brought permanent peace in the long run? As a matter of fact, after the reign of Amenhotep III, the Egyptian State would lose its former power in the face of these states and provinces. For this reason, it cannot be said that a purely peaceful, inward-looking state policy is a completely successful form of goverment in the long run. Undoubtedly, Amenhotep III is one of the kings who remained in mind with his foreign policy, architecture, art and stable administration throughout the history of Ancient Egypt. Throughout his reign, the Egyptian people lived in prosperity. The great temples, statues and other works of art built by Amenhotep III have an important place in Ancient Egyptian art. With the peaceful diplomacy he followed, he reigned away from war, in luxury and prosperity. The king, who was not prowar like his predecessors, engaged in construction and public works activities in the country. Many ancient Egyptian artifacts that have survived to the present day belong to this period. He established alliances with kinship relations in foreign policy. In this context, he married the Mitanni and Babylonian princesses. We find information about the marriages in question from the Amarna tablets. The diplomatic correspondence archive of Amarna, which started during the reign of Amenhotep III, and the letters of Amarna, from which we can get clear information about the marriage of Amenhotep III, are very important in terms of showing the political and economic power of the Egyptian State, rather than giving us information about the marriage of the king with the Mitanni princesses. However, his wife Queen Tiye, played an active role in the administration. After the death of the king, Queen Tiye's son Amenhotep IV (Akhenaten) will sit on the throne of Egypt. In order to understand the XVIII dynasty, it is necessary to know the king who reigned at the peak of the period. Starting from III Amenhotep, we can learn about the Egyptian civilization and the world politics of the time with an inductive point of view. In conclusion we hope to contribute to the history of Ancient Egypt with our study on the life and activities of III Amenhotep.